

УДК 811.161.2 81'373.45

Р. М. Хмелінська,

кандидат філологічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІНШОМОВНІ ВКРАПЛЕННЯ В МОВІ І. Я. ФРАНКА

Стаття присвячена іншомовній лексиці у творах І. Я. Франка, а саме – іншомовним укрощенням у публіцистичних текстах, написаних упродовж XIX ст. Іншомовні вкращення розглядаються з різних боків: дається тематична класифікація (назви періодики, творів мистецтва, імена власні, лінгвістичні терміни, афоризми тощо); залучені приклади багатьох мов (латинської, французької, старослов'янської та ін.); зазначені процеси переходу від іншомовних вкращень до іншомовних запозичень.

Іван Франко – не тільки геніальний письменник, але й великий мислитель. Досить нагадати, що в 50-томному зібранні його творів майже половину обсягу займають публіцистичні праці: наукові дослідження, статті, замітки. У публіцистичних творах безпосередньо проявляється особистість автора – людини високоосвіченої, поліглота, котрий володів близько двадцятьма мовами, причому не лише вченою латиною, не лише актуальною тоді німецькою мовою, але й вельми обмеженою в Європі іспанською або старонімецькою чи такою екзотичною, як перська (фарсі).

Публіцистичні роботи І. Франка містять надзвичайно великий обсяг іншомовних вкращень. Стосовно сприйняття понять і термінів, котрі називають лексику, що не є питомою, слід зазначити: беручи до уваги тлумачення лінгвістичних довідників [1; 2; 3], – виходимо з класифікації Л. П. Крисіна, згідно якої слова (словосполучення), котрі не є питомими для даної мови і подаються в чужомовній графічній формі, називаються іншомовними вкращеннями [4: 46-52]. Отже, для української мови іншомовними є вкращення не тільки давньогрецькі чи французькі, але й російські та старослов'янські.

Іншомовні вкращення аналізуються на матеріалі текстів публіцистичних робіт І. Франка, написаних у XIX ст. [5]. Як відомо, Франко звертався до іншомовних вкращень і в художніх творах – достатньо згадати назви його віршів чи повістей (напр., "De profundis", "Semper idem!", "Boa constrictor"). Але вповні ці особливості проявилися в публіцистиці.

І. Франко, як знавець класичних, також сучасних мов, часто писав публіцистичні твори, окрім української, польської, німецької, російської мовами, відповідно до його виступів у пресі різних країн. Цитування інших письменників, а також зразків народної творчості Франко наводить мовою оригіналу. Посилання на різних авторів, епіграфи до робіт подаються теж мовою оригіналу. Таким чином у текстах Франка зустрічаються, причому часто, не тільки слова, а цілі фрази, абзаци, мало не сторінки багатьма іноземними мовами. Такі тексти здаються вельми складними. Нічого навіть подібного немає в сучасній публіцистиці; і не тільки тому, що в наш час практично відсутні поліглоти, але й тому, що нинішній читач не в змозі природно сприймати, в контексті рідної, будь-яку іноземну мову.

Іншомовні вкращення в творах І. Франка є надзвичайно поширеними і дуже різноманітними. Найперше, вкращення – заголовки багатьох друкованих видань, де співпрацював сам Франко, також заголовки періодики, на яку письменник посилався. Напр.: "Życie", "Kurjer Lwowski", "Prawda", "Praca", "Siolo", "Słowo", "Tugodnik ilustrowany", "Czas", "Киевская старина", "Москвитянин", "Русский вестник", "Česky Lid", "Български преглед", "Стража", "Archiv für slawische Philologie", "Arbeiter wochen chronik", "Der Kunstwart", "Die Zeit", "Neues Wiener Fagblatt", "Evenement", "Gazette de Lyon", "Le Figaro", "Edinburgh Review", "Rivista Europea".

Практично завжди найменування періодики Франко наводить мовою оригіналу. До речі, повний облік тих джерел, що згадує письменник, та ще разом із частотністю вживання, міг би дати цікаву картину відомих, впливових на той час видань. Деякі з них зберегли свою популярність дотепер (напр., французька газета "Фігаро").

Іншомовними вкращеннями є також назви творів – художніх, публіцистичних, наукових. Це твори як сучасні Франкові, так і твори попередніх епох. Напр.: βιβλία ἀπόκρυφα, "Σργα καὶ ἡμέραι" Гесіода, зб. "Legenda Aurea", зб. "Gesta romanorum", "Divina Commedia" Данте, зб. "Kiseh-Khun", "Les Rougon Macguart" Золя, "Krieg und Frieden" Лілієнкрона, "Das Amulet" Мейсра, "Pan Tadeusz" Міцкевича, "Krakowiacy i górale" Войцеха, "Das Kapital" Маркса, "Slovanské starožitnosti" Шафарика, "Варлаам и Иоасаф. пролог к познаванью упорядне <истории> и хришчѣанске <средньековне> белетристике у срба, бугара и руса" Новаковича. Вкращеннями постають і назви творів Т. Г. Шевченка, переклад яких чеською мовою аналізує Франко ("Utopena", "Služka" та ін.). На

* Переклади іншомовних вкращень (окрім російських та старослов'янських), поданих за латинським алфавітом, наводяться в додатку.

відміну від періодики, заголовки літературних творів часто подаються не у формі оригіналу. Інколи сам Франко дає переклад: "мотив... стрічаємо в перськiм збiрникy перськiх казок пiд нап[исом] "Kiseh-Khun" ("Перський балагур")" [5: 26: 271]*, "Пчела" ("Μέλιτα")" [5: 30: 247]. Нерідко спостерігається дублетне використання найменування, напр. роману Золя: "Germinal" [5: 31: 297] – "Жерміналь" [5: 27: 123]. Цікавим є поєднання форм оригіналу та перекладу в одному реченні: "Konrad Wallenrod", "Онєгін" і "Герой нашего времени" [5: 29: 292]. Як правило, Франко вживав український варіант імені автора й оригінальну форму заголовка твору: "Вергілій ... наслідував Гесіодову поему "Σρῦα καὶ ἡμέραι" [5: 26: 261], "Divina Commedia" Данте" [5: 28: 77].

Значна кількість іншомовних укрплень – найменування творів мистецтва, жанрів мистецтва, закладів культури та науки, напрямів літератури, художніх угруповань, також лозунги, девізи, заклички, імена літературних персонажів, назви історичних подій, географічні назви тощо. Напр.: "Le soldat-magicien", "Puppenspiel", "Mirakelbücher", "British Museum", "Salon", "Society for Psychical Research", "Sturm und Drang-Periode", "die Modernen", "Junges Deutschland", "Vive le roi!", "Ich hab's gewagt!", "In Tyrannos", "Richtung halten!", "Drang nach Osten", "Tugendbund", "Nie pozwalam", "Till Ulenspiegel", "Bauernkrieg", "Befreiungskrieg", "Αντιοχ", "Aberdeen".

Навіть побіжний погляд на ці іншомовні вкраплення дає цікаву неочікувану інформацію. Так, дізнаємося, що імпресіоністи "були змушені відкрити свій окремий "Salon des refusés" [5: 27: 101]. Показово і те, що за десятки років до фашистської політики ("похід на Схід") Франко дав їй оцінку: "Це й є ... причини отого горезвісного "Drang nach Osten" [5: 27: 90]. Завдячуючи всебічній освіченості Франка, можна прочитати оригінал звернення Кромвеля до гетьмана Б. Хмельницького (латинською мовою): "Dei gratia generalissimus ecclesiae Graecorum, imperator omnium cosacorum Zaporoviensium..." [5: 26: 168]. При цьому в латинському контексті не латинське і навіть не індоєвропейське слово козак (у формі Р. в. мн.) є, так би мовити, подвійним укрпленням.

Повне врахування назв творів мистецтва, культурних надбань, імен та ін. подало б не тільки величну картину цивілізаційних досягнень і особливостей, але прислужилося б формальним показником величності особистості І. Франка.

Окрім іншомовних укрплень – лексем, І. Франко послуговувався вкрапленнями – фразеологізмами. Здебільшого вони – латинські. Як і слова, деякі фразеологізми застосовуються неодноразово (напр., deus ex machina) [5: 26: 19; 5: 28: 300; 5: 29: 461]. Певна кількість фразеологізмів і в наш час зберігає, нарівні з перекладом, питому форму: idée fixe, in vino veritas, mea culpa, memento vivere, o tempora! o mores!, pro et contra, tabula rasa та ін. Більшість фразеологізмів – укрплення, представлених у Франка, використовується сучасними мовцями в перекладах (кальках). Напр.: a contrario, de gustibus non est disputandum, en regard, ex ungue leonem, historia vitae magistra, malum necessarium, mania grandiosa, naturalia non sunt turpia, patres familias, pium desiderium, pia memoria, des Pudels Kern, qui pro quo, quod erat demonstrandum, res nullum, sub specie aeternitatis, terminus a quo, vox populi. Класична освіченість Франка проявляється і в широкому звертанні до фразеологічних укрплень, котрі в наш час майже нікому не відомі. Напр.: dii minores, documents humains, ecclesiae militantis Romanae, einen Tritt mit dem Eselsfusse, faciant meliora potentes, laudatores temporis acti, mutatis mutandis, per pedes sancti Petri, se non e vero, e ben trovato, ὅσων ἐν Ψοῦνασι κεῖται. Серед іншомовних укрплень – фразеологізмів виступають і цитати, і приказки. Напр.: "Wer den Dichter will versteben, Muss in Dichters Lande geben" (Гете), "Die Schönheit geht von der Form auf den Inhalt" (Кант), "Adversus regulam nihil scire – omne scire est" (Тертулліан), "Szlachcic na zagrodzie – równy wojewodzie" (поль.).

Фразеологізми – іншомовні вкраплення, які застосовував Франко, належать як до епохи античності, так і новітньої доби. Обсяг їх настільки значний, що вони могли б утворити окремий досить багатий словничок.

Вищезазначені іншомовні вкраплення ще можна вважати своєрідними цитатами. Проте переважний об'єм укрплень у творах І. Франка – іншомовні фрагменти, котрими активно й вільно послуговувався сам автор. Перш за все, це окремі слова (словосполучення), часом скорочені, до яких традиційно вдаються освічені люди для позначення особливостей письмового викладу змісту, подачі тексту, опису книг: sic, etc., post scriptum, P.S., nota bene, ibidem, cit., op. cit., verso, sci., d.h., resp., vacat, vac., recto. Кожен із таких виразів використовується Франком багаторазово, навіть у межах однієї сторінки: напр., verso [5: 30: 260 – тричі]. Що стосується текстів сучасних, то, окрім лат. P.S., sic, nota bene, названі слова давно не вживаються або вживаються їхні відповідники (напр., там же – замість ibidem).

Велика кількість активних у Франка іншомовних укрплень – книжні лексеми: alibi, analogia, a posteriori, brutto, de facto, epilogus, in folio, minimum, originalis, patronus, pluralis, pro forma, publicus, veto та ін. У багатьох випадках присутні власне іншомовні форми таких слів (у різних відмінках,

* У дужках зазначається том та сторінка творів І. Франка.

числах), напр.: in abstracto, ad absurdum, per analogiam, ex improviso, in originali, de publicis, in publicum. Подібні елементи впродовж XX ст. міцно ввійшли до лексичного складу української мови. Показово, що словник іншомовних слів, у додатку "Іншомовні слова і вирази, вживані в латинському написанні" [6: 757-775], не фіксує зазначені компоненти як вкраплення; фіксує тільки як запозичення – в реєстрі словника. Цікаво, що одна із подібних форм зазнала граматикалізації: термін живопису плінер (франц. plein air – вільне повітря).

Особливу увагу в публіцистиці І. Франка привертають філологічні терміни. Це лінгвістичні терміни accusativus, gen<etivus>, comparationis, lapsus linguae, котрі сучасним мовознавством використовуються як запозичені (з латинської мови), разом із їх похідними: акузатив, генетив, генетивний, компаратив, компаративістика, компаративізм, компаративний, ляпус (лінгвістичний). Латинські dativi absoluti (давальний самостійний), nomen collectivum (збірний іменник), epitheta ornamenta (прикрашаючі епітети) – залишилися вкрапленнями.

Дуже цікавими видаються лінгвістичні зауваження І. Франка, в яких представлені іншомовні вкраплення. Серед них – вказівка щодо назви галичан в Австро-Угорській імперії: "Офіційно називали цей народ то Rüssen, то gens ruthena, Rusniaken" [5: 27: 134]. Також – фіксація деяких діалектних лемківських слів – германізмів: "шуний = schün, фраїр = Freier", "цяту (accusativus від ciata = крапля)", "кромплі – це германізм, перероблене з Grundbirn або ... Krumpirn", "корбач – німецький вислів Karbatsche", "рино́к – Ring" [5: 27: 352]. Цінними є етимологічні дані: "Новіші досліди показують, ... що слово пои́ти – поет – не походить від грецького ποιεῖν – робити, чинити, але від того самого кореня пой, який заховався в старослов'янським і теперішнім російським пою, пой – співаю, співай" [5: 31: 57]. Вартим уваги фактом є показ співвідношення форм експліцитної та імпліцитної (котра і перемогла в подальшому мовному розвитку): "Старослов'янський перекладач описує грецьке ἁσκητικός" аж п'ятьма словами: "пощением и молитвами и бдением и мно́зъм трудом" (до поняття про аскетизм) [5: 30: 363]. Отже, побіжні мовознавчі зауваження І. Франка можуть прислужитися декільком напрямкам лінгвістики.

Переважна кількість іншомовних вкраплень у текстах І. Франка такими залишилися. Зміст їхній в українській мові передається питомими словами або давно засвоєними. Такі вкраплення вельми різноманітні. Це лексеми (і словосполучення), котрі мають філософсько-соціальне навантаження: в тексті вказують на послідовність, зв'язок, повноту, аналогію, суперечність, умову, межу, доказ, випадковість та чимало под. Напр.: nexus idearum, pendent, τότοι παράλληλοι, à la, omne initium ab ovo, in status nascendi, positum, in extenso, celek a ne drobtove, dissecta membra, eventus, ad hoc, a quo, non plus ultra, conditio sine qua non, ipso facto, onus probandi, recte, faux pas, pir en général, circulus in definiendo, contradictio in adjecto, Das Unbewusste, in crudo, à la lettre, ad oculos, alias, quand même, eo ipso, en passant.

Певний об'єм вкраплень – слова, що називають морально-етичні, в тому числі релігійні поняття: savoir vivre, beatus possidens, antiquae educationis, vivre, l'art de goûter, testimonium paupertatis animorum, inspiratio, crux interpretum, crux professorum, libera voluntas, salutaris, der Köhlerglaube, in partibus та ін. Деяка частина іншомовних вкраплень номінує суспільно-політичні реалії. Напр.: Haupt- und Staatsaktionen, le corps legislatif, wolność zmyślona, per nefas, Politisches Vorleben, in flagranti. Цікавими постають вкраплення – означення понять мистецтва, в різних його проявах. Напр.: die bildenden Künste, magister artium, μίμησις τῆς πράξεως, Neuerungen, Gedankenmusik, loci communes, dans le grand style, Bardengebrüll, Miscellanea, féerie, chansons de gestes, starobyla skladani, comédie larmoyante, Festspiele, Christschau, coup de théâtre, Nützlichkeit eines schlechten Skribenten, nom de guerre.

Привертають увагу іншомовні вкраплення, котрі стосуються людини: форми звертання, титули, звання, професії, суспільне становище, назви племен. Напр.: sl.<ečna>, dominus, rex, eremita, velkostatkar, szlachta zagrodowa (zagonowa), honoris causa, Richter, journaliers, fermiers, metayers, Blinde Hessen, Blinde Schwaben. Вельми цікавою є вжита І. Франком негативна характеристика людини – homo insipiens (лат. людина нерозумна): "двоногий звір homo insipiens" [5: 29: 151]. Як не згадати, що за часів розпаду Радянського Союзу за такою ж моделлю утворено принизливу характеристику – гомо советікус.

Поодинокими прикладами виступають іншомовні вкраплення, котрі називають навчальні заклади, свята, часові виміри, хворобливий стан, види тварин. Напр.: Haupt – und Normal-Schule, Kompagnie-Schule, Calendae, anno, fin de siècle, terminum ad quem, delirium tremens, auditio colorata, Lupa, Luperca.

Серед іншомовних вкраплень представлені, звичайно, старослов'янські та російські. Напр.: "Си всѣм слышавимъ отъ Сифа преднии отца вси и пророци возвеселишася велиюю радостью" [5: 30: 290], "Бѣгъ оць Снь дхъ стий Црь и гдѣ" [5: 30: 631], "Він [О. Мончаловський] рад показати нам в Наумовичу "великана духа, характера и патриотизма" [5: 31: 461].

У публіцистичних працях І. Франка найбільша кількість іншомовних укралень – елементи латинської, давньогрецької, німецької, французької, польської мови. Але присутні також укралення англійські, італійські, іспанські, російські, старослов'янські, чеські, сербські, румунські, перські та ін.

Іншомовні вкраплення творів І. Франка мають різноманітну синтаксичну структуру. Якщо вкраплення становлять собою текст не українською мовою самого письменника або цитати, то вкраплення здебільшого є реченнями. Якщо ж укралення влітаються в український контекст, то лише інколи вони – речення: "оригінальний варіант одвічного *"Qui vive"* [5: 29: 123]. Здебільшого ж укралення – словосполучення, прийменниково-відмінкові форми, окремі слова: "дісталось ... Заславському, правдивий *bête noire* сього ... походу" [5: 31: 236], "довго *con amore* оповідає про всі фази тої боротьби" [5: 31: 461], "сцена, в котрій лежить головний *pointe* новели" [5: 26: 279].

Іншомовні вкраплення широко використовуються І. Франком, незалежно від того, якою мовою він писав: напр., в українському контексті зустрічаються латинські, німецькі, польські вкраплення, в російському – французькі чи латинські, в польському – латинські тощо.

При всій величезній кількості іншомовних укралень, цікавими – навіть показовими є ті непоодинокі випадки, коли сам письменник надає вкрапленням граматичні форми української мови, тобто спостерігається ніби перший крок до освоєння іншомовних елементів. Це проявляється в поєднанні із вкрапленнями українських закінчень. Напр.: "любимо ... свого *Flügelmann'a*" [5: 31: 311], "дотепного забавника *Till'a Ulenspiegel'a*" [5: 27: 10], "на зразок німецького *"Tugendbund'y"*" [5: 27: 198], "поети доби *"Sturm und Drang'y"*" [5: 27: 119], "при т[ак] зв[аних] *"Befreiungskrieg"-ax*" [5: 27: 120]. Показовим для процесу мовного розвитку в цілому є факт швидкої зміни лінгвістичного статусу слова *плєнер*: у публіцистичних роботах, надрукованих 1888-1889 рр., вживається, і неодноразово, вкраплення: *plein air* [5: 27: 228, 277] – а в поетичному циклі, вірші якого друкувались у 1899-1900 рр., уже зустрічається запозичення: *плен-ер* ("*В плен-ері*") [5: 3: 33]. Ще присутня, так би мовити, "порушена" структура іншомовного фразеологізму – додаванням українського компонента: "*volens чи nolens*" [5: 29: 426] (лат. хоч-не-хоч). Відбувається заміна, що відповідає задумам автора, в оформленні вкраплень – фразеологізмів. Напр.: "*moriturus nos salutat*" [5: 28: 148] (смертник нас вітає), "*morituri nos salutant*" [5: 28: 153] (смертники нас вітають). У латинському оригіналі – займенник *te* (тебе), іменник у формі множини (*morituri*).

І. Франко надзвичайно широко звертався до іншомовних укралень. При цьому тільки іноді він подавав переклад. Напр.: "відгомін сього первісного значення заховався ще й досі в французькім слові *charme* (чари, принада), *charmant* (принадний, чарівний)" [5: 31: 56], "первісною мовою чоловіка були т[ак] зв[ані] "звуки природні" (*Naturlaute*)" [5: 26: 123], "Два останні слова – се шпиль (*pointe*) цілої п'єси" [5: 31: 107]. Майже завжди І. Франко вживав іншомовні елементи без перекладу, настільки звичним, природним, традиційним було для нього звертання до іноземних мов.

Вражаючим є багатство іншомовних укралень у публіцистиці Франка. Стаття не може подати повний їх опис. Елементи іноземних мов, використані автором, виступають показником європейської освіти І. Я. Франка, великої ролі письменника в історії української літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська мова: Енциклопедія. – 2-е вид. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
2. Єрмоленко С. Я. та ін. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. – М.: Наука, 1968. – 207 с.
5. Франко Іван. Зібрання творів: у 50 т. – Т. 26-31. – К.: Наукова думка, 1980-1981.
6. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Гол. ред-я Української радянської енциклопедії, 1977. – 775 с.

ДОДАТОК

Переклади іншомовних укралень (згідно з примітками редакції)

Назви періодики не перекладаються, відповідно до усталеної традиції

Aberdeen (англ.) – Ебердін. A contrario (лат.) – від супротивного. Ad absurdum (лат.) – до абсурду. Ad hoc (лат.) – для даного випадку. Ad oculos (лат.) – наочно. Adversus regulam nihil scire – omne scire est (лат.) – проти правила нічого не знати – це означає все знати. Á la (франц.) – ніби. Á la lettre (франц.) – буквально. Alias (лат.) – інакше. Alibi (лат.) – алібі. Analogia (лат.) – аналогія. Anno (лат.) – рік. Antiquae educationis (лат.) – старовинне виховання. Автот (грець.) – Афот. A posteriori (лат.) – апостеріорі. A quo (лат.) – нижня межа. Auditio colorata (лат.) – кольоровий слух. Bardengebrüll (нім.) – поетичне мимрення. Bauernkrieg (нім.) – Селянська війна. Beatus possidens (лат.) – щасливий той,

хто володіє. *Befreiungskrieg* (нім.) – Визвольна війна. *Bête noire* (франц.) – пугало. *βιβλία ἀπόκρυφα* (грець.) – Апокрифічна Біблія. *Blinde Hessen* (нім.) – сліпі гесси. *Blinde Schwaben* (нім.) – сліпі шваби. "Boa constrictor" (лат.) – "Змій-полоз". *British Museum* (англ.) – Британський музей. *Brutto* (лат.) – бруutto. *Calendae* (лат.) – календи. *Celek a ne drobtove* (чесь.) – цілим, а не подрібненим. *Chansons de gestes* (франц.) – героїчні пісні. *Christschau* (нім.) – вертеп. *Circulus in definiendo* (лат.) – коло у визначенні. *Cit.* (лат.) – у зазначеному місці. *Comédie larmoyante* (франц.) – сентиментальна комедія. *Con amore* (італ.) – з любов'ю. *Conditio sine qua non* (лат.) – необхідна умова. *Contradictio in adjecto* (лат.) – суперечливість у визначенні. *Coup de théâtre* (франц.) – театральний ефект. *Cruх interpretum* (лат.) – хрест для перекладачів. *Cruх professorum* (лат.) – хрест професорів. *Dans le grand style* (франц.) – у високому стилі. "Das Amulet" (нім.) – "Амулет". "Das Kapital" (нім.) – "Капітал". *Das Unbewusste* (нім.) – несвідоме. *De facto* (лат.) – де-факто. *De gustibus non est disputandum* (лат.) – про смаки не сперечаються. *Dei gratia generalissimus ecclesiae Graecorum, imperator omnium cosacorum Zargoviensium* (лат.) – з ласки божої глава грецької церкви, отаман усіх козаків запорозьких. *Delirium tremens* (лат.) – біла гарячка. "De profundis" (лат.) – "З низин". *De publicis* (лат.) – для суспільства. *Der Köhlerglaube* (нім.) – сліпа віра. *Des Pudels Kern* (нім.) – корінь зла. *Deus ex machina* (лат.) – бог із машини. *D. h.* (нім.) – тобто. *Die biblenden Künste* (нім.) – образотворчі мистецтва. *Die Modernen* (нім.) – модерністи. *Die Schönheit geht von der Form auf den Inhalt* (нім.) – краса йде від форми до змісту. *Dii minores* (лат.) – менші боги. *Dissecta membra* (лат.) – розкидані частини (цілого). "Divina Commedia" (італ.) – "Божественна комедія". *Documents humains* (франц.) – людські документи. *Dominus* (лат.) – пан. *Ecclesiae militantis Romanae* (лат.) – войовнича римська церква. *Einen Tritt mit dem Eselsfusse* (нім.) – удар осличого копита. *En passant* (франц.) – між іншим. *En regard* (франц.) – у зіставленні. *Ео ipso* (лат.) – цим самим. *Epilogus* (лат.) – епілог. *Eremita* (лат.) – пустельник. "Εργα καὶ ἡμέραι" (грець.) – "Роботи і дні". *Etc.* (лат.) – і т.д. *Eventus* (лат.) – випадок. *Ex improviso* (лат.) – експромтом. *Ex ungue leonem* (лат.) – по кігтях пізнати лева. *Faciant meliora potentes* (лат.) – хай зроблять краще ті, що можуть. *Faux pas* (лат.) – помилковий крок. *Féerie* (франц.) – опера чародійська. *Fermiers* (франц.) – орендарі. *Festspiele* (нім.) – святкові вистави. *Fin de siècle* (франц.) – кінець століття. *Flügelmann* (нім.) – фланговий. *Gedankenmusik* (нім.) – музика думок. *Gens ruthena* (лат.) – рутенський народ. "Gesta romanorum" (лат.) – "Римські діяння". *Haupt- und Normal-Schule* (нім.) – головна і нормальна школа. *Haupt- und Staatsaktionen* (нім.) – важливі і державні справи. *Historia vitae magistra* (лат.) – історія – вчителька життя. *Honoris causa* (лат.) – почесний. *ἔθων ἐν Ψούνασι κεῖται* (грець.) – лежить на колінах богів. *Ich hab's gewagt* (нім.) – я відважився. *Idée fixe* (франц.) – нав'язлива ідея. *In abstracto* (лат.) – абстрактно. *In crudo* (лат.) – в первісному вигляді. *In extenso* (лат.) – повністю. *In flagranti* (лат.) – на місці злочину. *In folio* (лат.) – ін-фоліо. *In originali* (лат.) – в оригіналі. *In partibus* (лат.) – серед невірних. *In publicum* (лат.) – для громади. *Inspiratio* (лат.) – натхнення. *In status nascendi* (лат.) – в стані зародження. *In Tyrannos* (лат.) – проти тиранів. *In vino veritas* (лат.) – правда у вині. *Ipsa facto* (лат.) – в силу самого факту. *Journaliers* (франц.) – заробітчани. "Junges Deutschland" (нім.) – "Молода Німеччина". *Kompagnie-Schule* (нім.) – військова школа. "Konrad Wallenrod" (поль.) – "Конрад Валленрод". "Krakowiacy i górale" (поль.) – "Краков'яки і верховинці". "Krieg und Frieden" (нім.) – "Війна і мир". *L'art de goûter* (франц.) – мистецтво смакувати. *Laudatores temporis acti* (лат.) – ті, що вихваляють минулий час. *Le corps législatif* (франц.) – законодавчі органи. "Legenda Aurea" (лат.) – "Золота легенда". "Le soldat-magicien" (франц.) – "Солдат-чарівник". "Les Rougon Macquart" (франц.) – "Ругон-Маккари". *Libera voluntas* (лат.) – свобода волі. *Loci communes* (лат.) – загальні місця. *Lupa* (лат.) – вовчиця. *Lupercal* (лат.) – собака. *Magister artium* (лат.) – магістр мистецтв. *Malum necessarium* (лат.) – неминуче зло. *Mania grandiosa* (лат.) – манія величності. *Mea culpa* (лат.) – моя провина. *Memento vivere* (лат.) – пам'ятай про життя. *Metayers* (франц.) – орендарі. *Minimum* (лат.) – мінімум. *Mirakelbücher* (нім.) – книги чудес. *μίμνησις τῆς πράξεως* (грець.) – наслідування дії. *Miscellanea* (лат.) – твір змішаного змісту. *Mutatis mutandis* (лат.) – змінивши те, що треба змінити. *Naturalia non sunt turpia* (лат.) – природного не треба соромитися. *Neuerungen* (нім.) – новації. *Nexus idearum* (лат.) – зв'язок ідей. *Nie pozwalam* (поль.) – не дозволяю. *Nom de guerre* (франц.) – псевдонім. *Non plus ultra* (лат.) – до крайньої межі. *Nota bene* (лат.) – слід зауважити. *Nützlichkeit eines schlechten Skribenten* (нім.) – користь поганого писакі. *Omne initium ab ovo* (лат.) – початок усього сущого. *Onus probandi* (лат.) – тягар доказу. *Op. cit.* (лат.) – зазначена праця. *Originalis* (лат.) – оригінал. *O tempora! o mores!* (лат.) – о часи! о звичаї! "Pan Tadeusz" (поль.) – "Пан Тадеуш". *Patres familias* (лат.) – батьки родини. *Patronus* (лат.) – патрон. *Pendent* (франц.) – аналогічний. *Per analogiam* (лат.) – за аналогією. *Per nefas* (лат.) – незаконно. *Per pedes sancti Petri* (лат.) – ногами святого Петра. *Pia desideria* (лат.) – добрі побажання. *Pia memoria* (лат.) – добра пам'ять. *Pir en général* (франц.) – у головних рисах. *Pium desiderium* (лат.) – побожне бажання. *Pluralis* (лат.) – плюралізм. *Politisches Vorleben* (нім.) – політичне минуле. *Positum* (лат.) – встановлення. *Post scriptum, P.S.* (лат.) – постскриптум. *Pro et contra* (лат.) – за і проти. *Pro forma* (лат.) – проформа. *Publicus* (лат.) – публіка. *Puppenspiel* (нім.) –

ляльковий театр. Quand même (франц.) – навіть. Qui pro quo (лат.) – непорозуміння. Qui vive (лат.) – хто іде. Quod erat demonstrandum (лат.) – те, що треба було довести. Recte (лат.) – точніше. Recto (лат.) – на лицьовій стороні. Res nullum (лат.) – річ, що нікому не належить. Resp. (лат.) – див<ись>. Rex (лат.) – цар. Richter (нім.) – суддя. Richtung halten (нім.) – рівняй ряд. Rusniaken (лат.) – руснаки. Rüssen (нім.) – русини. "Salon" (франц.) – "Салон". "Salon des refusés" (франц.) – "Салон відкинутих". Salutaris (лат.) – рятівний. Savoir vivre (франц.) – спосіб життя. Sci. (лат.) – тобто. "Semper idem!" (лат.) – "Завжди те саме!". Se non e vero, e ben trovato (італ.) – якщо це і не правильно, то все ж добре придумано. Sic (лат.) – так. Sl<е>čna (чесь.) – панна. "Slovanské starožitnosti" (чесь.) – "Слов'янські старожитності". "Služka" (чесь.) – "Наймичка". "Society for Psychical Research" (англ.) – "Товариство для психологічних дослідів". Starobyta skladani (чесь.) – стародавні пісні. "Sturm und Drang-Periode" (нім.) – "Період бурі й натиску". Sub specie aeternitatis (лат.) – з погляду вічності. Szlachcic na zagrodzie – równy wojewodzie (поль.) – шляхтич на садибі – дорівнює воеводі. Szlachta zagrodowa (zagonowa) (поль.) – малоземельна шляхта. Tabula rasa (лат.) – чиста дошка. Terminum ad quem (лат.) – час, до якого повинно щось статися. Terminus a quo (лат.) – час, від якого рахується. Testimonium paupertatis animorum (лат.) – свідчення духовного убогства. Till Ulenspiegel (нім.) – Тіль Уленшпігель. τόποι παράλληλοι (грець.) – аналогічні теми. "Tugendbund" (нім.) – "Тугендбунд". "Utopena" (чесь.) – "Утоплена". Vacat, vac. (лат.) – незайнятий. Velkostatkar (чесь.) – великий поміщик. Verso (лат.) – на звороті. Veto (лат.) – вето. Vive le roi (франц.) – Хай живе король. Viseur (франц.) – марнотратник життя. Vox populi (лат.) – голос народу. Wer den Dichter will versteben, Muss in Dichters Lande geben (нім.) – хто хоче зрозуміти поета, мусить піти в його край. Wolność zmyślona (поль.) – вигадана свобода.

Матеріал надійшов до редакції 15.11. 2009 р.

Хмелинская Р. М. Иноязычные вкрапления в языке И. Я. Франко.

Статья посвящена иноязычной лексике в произведениях И. Я. Франко, а именно – иноязычным вкраплениям в публицистических текстах, написанных в течение XIX ст. Иноязычные вкрапления рассматриваются с различных сторон: дается тематическая классификация (названия периодики, произведений искусства, имена собственные, лингвистические термины, афоризмы и под.); привлечены примеры многих языков (латинского, французского, старославянского и др.); обозначены процессы перехода от иноязычных вкраплений к иноязычным заимствованиям.

Khmelinska R. M. Foreign Vocabulary Items in I. Ya. Franko's Language.

The article deals with foreign vocabulary items in Ivan Franko's works, namely with foreign specks in his publicist texts which were written during the 19th century. Foreign elements are considered from various sides: thematic classification is given (titles of periodicals, works of art, names, linguistic terms, aphorisms and under.); the examples of the many languages are involved (Latin, French, Old Slavonic, etc.), the processes of transition from foreign specks to foreign borrowing are marked.